

Kommittédirektiv

Män och jämställdhet

**Dir.
2012:97**

Beslut vid regeringssammanträde den 27 september 2012

Sammanfattning

En särskild utredare ska kartlägga och analysera frågor som rör män och jämställdhet.

Utredaren ska

- beskriva och analysera mäns livssituation i förhållande till kvinnors i dagens Sverige och hur den har förändrats under senare år,
- beskriva och analysera hur män förhåller sig till jämställdhet och hur mäns livsvillkor kan påverkas av bristande jämställdhet,
- redovisa verksamheter som i dag arbetar med män och jämställdhet och som bedrivs av organisationer, myndigheter m.fl. som hanterar frågor om pojkar och män, exempelvis killgrupper och pappagrupper,
- redovisa en översikt över relevant forskning om mäns livssituation, förhållningssätt till jämställdhet och ansvarstagande när det gäller föräldraskap, obetalt hemarbete och anhörigomsorg, och
- på lämpligt sätt sprida den kunskap som sammanställs och uppmuntra till dialog om de frågor som berörs i uppdraget.

Uppdraget ska redovisas senast den 1 november 2013.

Män och jämställdhetspolitik

År 1980 initierade den dåvarande regeringens jämställdhetskommitté en kartläggning kring mäns roll i jämställdhetsarbetet.

Resultatet av denna kartläggning publicerades i rapporten Om svenska män – fostran, ideal och vardagsliv (Ds A 1983:2).

Därefter tillsattes en idégrupp – Arbetsgruppen om mansrollen – som mellan 1985 och 1992 publicerade 14 rapporter om män. Arbetsgruppen gav 1985 ut rapporten Mannen i förändring – Idéprogram från arbetsgruppen om mansrollen (Arbetsmarknadsdepartementet 1985). I rapporten ingår en sammanställning över förslag på åtgärder för att engagera män i jämställdhetsarbetet. Även studien Den svenske mannen initierades av arbetsgruppen.

En av slutsatserna av detta arbete var att många män tror på och står upp för jämställdhet men misslyckas med att omsätta sina ideal i praktiken, vilket myntade uttrycket ”i-princip-mannen”.

År 1992 tillsatte regeringen ännu en arbetsgrupp om mansfrågor med uppgift att arbeta med inriktning på mäns föräldraskap. Uppdraget var att verka för att fler män skulle ta ut föräldraledighet, undersöka hindren för detta och ge förslag till åtgärder för att mäns uttag av föräldrapenning skulle öka. År 1995 lämnade arbetsgruppen rapporten Pappagruppens slutrapport (Ds 1995:2) som innehöll en vision om den närvarande pappan och ett antal förslag på åtgärder för att påverka pappor att i större utsträckning vara hemma med sina barn.

Åren 1999–2001 genomfördes på regeringens uppdrag projektet Män och jämställdhet. Slutrapporten Vill man ha jämställdhet? publicerades 2002.

På regeringens uppdrag genomförde TNS SIFO AB år 2010 en undersökning av attityder till jämställdhet. Resultatet visar att en stor majoritet av såväl kvinnor som män anser att jämställdhet är viktigt. Undersökningen visar att även män någon gång känt sig missgynnade på grund av kön, dock i mindre utsträckning än kvinnor. Både män och kvinnor anser i hög utsträckning att män har mycket att vinna på att samhället blir mer jämställt.

Frågor om män och jämställdhet har alltmer uppmärksamats i det internationella jämställdhetsarbetet, inklusive inom ramen för utvecklingspolitiken och det

internationella utvecklingssamarbetet. En omfattande undersökning om män och jämställdhet har presenterats i Norge (St.meld. nummer 8, 2008–2009, Om menn, mansroller og likestilling). Även i andra nordiska länder har initiativ tagits för att särskilt lyfta fram frågor om män och jämställdhet.

Inom EU uppmärksammas mäns roll i jämställdhetsarbetet i den Europeiska kommissionens strategi för jämställdhet mellan kvinnor och män 2010–2015 (KOM [2010] 491 slutlig). Inom FN:s ekonomiska och sociala råd (Economic and Social Council, ECOSOC) har mäns och pojkars roll i och delat ansvar för jämställdhetsarbetet lyfts fram i årliga uppföljningar av Pekingplattformen och Kvinnokommissionens policybeslut om gemensamma slutsatser 2004 och 2009.

I den svenska jämställdhetspolitiken är frågor om att bekämpa mäns våld mot kvinnor ett prioriterat område. Regeringen har bl.a. tagit initiativ till att utveckla kvaliteten i insatser för de män som utsätter kvinnor för våld. I regeringens handlingsplan för att bekämpa mäns våld mot kvinnor, hedersrelaterat våld och förtryck och våld i samkönade relationer (skr. 2007/08:39) redovisas åtgärder för att t.ex. utveckla socialtjänstens arbete med våldsutövande män och satsning på verksamheter inom Kriminalvården riktade till våldsamma män.

När det gäller mäns våld mot kvinnor finns det dock få förebyggande insatser som riktas till män och pojkar. Det saknas också kunskap om våldets koppling till föreställningar om maskulinitet och om hur våld och våldsutsatthet påverkar pojkars och unga mäns livsvillkor. Ungdomsstyrelsen fick därför i mars 2011 i uppdrag att genomföra en studie som ska analysera pojkars och unga mäns attityder och värderingar kring jämställdhet, maskulinitet och våld. I uppdraget ingår också att beskriva pojkars och unga mäns utsatthet för, och användning av, olika typer av våld (U2011/2232/UC). Studien ska redovisas den 1 februari 2013.

Behov av en utredning om män och jämställdhet

I skrivelsen En jämställd arbetsmarknad (skr. 2008/09:198) framhåller regeringen att jämställdhet rör både kvinnor och män, men att män sällan är i fokus i det jämställdhetspolitiska arbetet.

Regeringen aviserade i skrivelsen att den avser att inrätta en arbetsgrupp med uppdrag att analysera och lämna förslag i frågor som rör män och jämställdhet, bl.a. med inriktning på arbetsmarknaden. Regeringen beslutade i oktober 2011 att bemyndiga chefen för Arbetsmarknadsdepartementet att tillkalla en särskild delegation för jämställdhet i arbetslivet (dir. 2011:80).

Det är regeringens bedömning att en fördjupad analys även av frågor som rör män och jämställdhet i ett bredare perspektiv kan utgöra ett viktigt kunskapsunderlag i arbetet med att utveckla jämställdhetspolitiken.

Normer om kvinnligt och manligt

Sverige har i många avseenden kommit långt när det gäller jämställdhet. Samtidigt lever normer för vad som betraktas som kvinnligt respektive manligt kvar, vilket till viss del kan innebära att flickors och kvinnors samt pojkars och mäns liv och valmöjligheter begränsas. Normerna är inte alltid så uttalade men kan bli tydligare när någon bryter mot dem. Såväl pojkar och män som flickor och kvinnor kan möta motstånd hos omgivningen om de bryter mot samhällets normer för ”manlighet” och ”kvinnlighet”. Även homofobi begränsar ungdomars möjligheter att överskrida traditionella könsnormer, särskilt för pojkar. I betänkandet Flickor, pojkar, individer – om betydelsen av jämställdhet för kunskap och utveckling i skolan (SOU 2010:99) konstateras att det är svårare för en pojke eller en man att överskrida normen för hur det egna könet förväntas uppträda, än för en flicka eller en kvinna att överskrida kvinnliga könsnormer.

Män har lägre sjuklighet men högre dödlighet

Pojkar och män rapporterar i mindre utsträckning än flickor och kvinnor nedsatt psykiskt välbefinnande som oro, ångest och sömnbesvär. Män söker inte heller läkare lika ofta och de är också mindre sjukskrivna än kvinnor. Män som grupp har lägre sjuklighet än kvinnor men högre dödlighet, främst i åldersgruppen 15–24 år. Detta kan till stor del förklaras av att fler pojkar och unga män råkar ut för olycksfall och att fler unga män än unga kvinnor begår självmord. Medellivslängden är kortare för män än för kvinnor. Återstående medellivslängd vid födseln är 83,7 år för kvinnor och 79,8 för män.

Många av de hälsorelaterade skillnaderna mellan könen beror enligt forskare på beteende, livsstil och levnadsvillkor. Kvinnor tenderar att uppsöka vård tidigare än män och endast cirka 15 procent av dem som besöker ungdomsmottagningar är unga män. I Sverige finns det i dag cirka 50 tjejjourer men få ideella verksamheter som på liknande sätt vänder sig till pojkar som far illa.

Risken att utsättas för misshandel på allmän plats är betydligt större för män än för kvinnor. Män är även överrepresenterade i statistik som gäller självmord, olyckor, missbruk och kriminalitet. Vidare har män ofta svagare sociala nätverk än kvinnor.

Pojkar har sämre betyg

Pojkar har i genomsnitt sämre betyg än flickor. De har tio procent lägre meritvärdespoäng i grundskolan och skillnaden i kurspoäng från gymnasieskolan är lika stor. I grundskolan hade pojkar 2008 lägre betyg än flickor i alla ämnen utom idrott och hälsa, och i gymnasieskolan är bilden liknande. Könsskillnaden i betyg gäller för riket som helhet och oavsett elevernas socioekonomiska bakgrund.

Männens utbildningsnivå är i genomsnitt lägre än kvinnornas. En klart lägre andel män än kvinnor har eftergymnasial utbildning. Sedan 1990 har andelen kvinnor med eftergymnasial utbildning trendmässigt ökat snabbare än andelen för män. Av dem som tog examen i högskolan läsåret

2008/09 var 65 procent kvinnor, att jämföra med 60 procent för tio år sedan.

Ett av de ämnen där flickors och pojkars genomsnittliga betyg skiljer sig mest åt är svenska. Den senaste PISA-undersökningen i läsförståelse, genomförd 2009, visar att pojkar presterar sämre än flickor i alla deltagande länder men skillnaden mellan pojkar och flickor i Sverige är större än OECD-genomsnittet. I den senaste kunskapsmätningen i matematik, utifrån det nationella ämnesprovet i årskurs nio, uppnådde dock pojkarna i något högre utsträckning målen än vad flickorna gjorde.

Män har mindre kontakt med sina barn

Fördelningen av tid mellan betalt och obetalt arbete ser olika ut för kvinnor och män. Enligt SCB:s tidsanvändningsundersökning (2010/11) ägnar kvinnor mer tid åt obetalt hemarbete än män som i stället ägnar mer tid åt betalt förvärvsarbete. Män förvärvsarbetar i genomsnitt fler timmar per vecka än kvinnor, vilket bl.a. beror på att många kvinnor arbetar deltid. Skillnaderna mellan kvinnors och mäns tidsanvändning minskar emellertid.

Fädernas andel av dagar med föräldrapenning har långsamt men stadigt ökat. År 2000 använde män 12 procent av dagarna och kvinnor 88 procent. År 2011 var motsvarande andelar 24 procent för män och 76 procent för kvinnor. Trots denna utveckling är pappor således föräldralediga i väsentligt mindre utsträckning än mammor.

Pappor som varit mer föräldralediga och ägnat mer tid åt barnen har efter en separation större möjlighet att upprätthålla kontakten med sina barn. Efter en skilsmässa har barnen generellt sett mindre kontakter med fadern än med modern.

Män tar också ett mindre ansvar för omsorgen av anhöriga jämfört med kvinnor. Det vanligaste är att hustrur och döttrar ger stöd, omsorg eller vård till en närstående.

Mer kunskap behövs

Jämställdhet mellan kvinnor och män handlar primärt om att riva hinder och vidga individernas möjligheter, vilket innebär ett ökat livsutrymme för såväl kvinnor som män. Jämställdhetspolitiken syftar till att varje kvinna och varje man ska ges förutsättningar att växa utan att könsstereotypa föreställningar begränsar dem och till att ifrågasätta strukturer och normer som håller människor tillbaka.

De framgångar jämställdhetssträvandena vunnit under senare decennier har i hög grad förändrat kvinnors livssituation. Vi vet emellertid inte tillräckligt om hur ökad jämställdhet när det gäller utbildning och föräldraskap har påverkat mäns livssituation eller hur bristande jämställdhet påverkar män. Hur möter män de förändringar som skett inom utbildning och familjeliv? Hur hanterar män livskriser som kan orsakas av exempelvis skilsmässor eller vårdnadstvister? Hur skiljer sig mäns liv från kvinnors när det gäller t.ex. förväntningar, normer och sociala nätverk?

Det är också angeläget att få mer kunskap om sådana verksamheter som i dag bedrivs av organisationer och myndigheter med inriktning på frågor om män och jämställdhet.

Uppdraget

En särskild utredare ges i uppdrag att kartlägga och analysera frågor som rör män och jämställdhet i syfte att skapa ett kunskapsunderlag i arbetet med att utveckla jämställdhetspolitiken.

Mot bakgrund av att frågor om mäns våld mot kvinnor i så hög grad uppmärksammas inom jämställdhetspolitiken bör utredarens fokus riktas mot andra aspekter och frågeställningar som rör män och jämställdhet.

Regeringen beslutade i oktober 2011 att bemyndiga chefen för Arbetsmarknadsdepartementet att tillkalla en särskild delegation för jämställdhet i arbetslivet (dir. 2011:80). Utredaren ska därför inte behandla frågor som omfattas av

delegationens uppdrag. I utredarens uppdrag ingår det inte heller att lämna förslag till åtgärder.

Utredaren ska

- beskriva och analysera mäns livssituation i förhållande till kvinnors i dagens Sverige och hur den har förändrats under senare år,
- beskriva och analysera hur män förhåller sig till jämställdhet och hur mäns livsvillkor kan påverkas av bristande jämställdhet,
- redovisa verksamheter som i dag arbetar med män och jämställdhet och som bedrivs av organisationer, myndigheter m.fl. som hanterar frågor om pojkar och män, exempelvis killgrupper och pappagrupper,
- redovisa en översikt över relevant forskning om mäns livssituation, förhållningssätt till jämställdhet och ansvarstagande när det gäller föräldraskap, obetalt hemarbete och anhörigomsorg, och
- på lämpligt sätt sprida den kunskap som sammanställs och uppmuntra till dialog om de frågor som berörs i uppdraget.

Arbetets bedrivande och redovisning av uppdraget

Utredaren ska inhämta synpunkter från myndigheter, organisationer och andra aktörer som arbetar med frågor som rör män och jämställdhet.

Utredaren ska hålla sig informerad om och beakta relevant arbete som pågår inom Regeringskansliet och utredningsväsendet.

Det står utredaren fritt att lämna delrapporter före utgången av uppdraget.

Uppdraget ska redovisas senast den 1 november 2013.

(Utbildningsdepartementet)